

DOI 10.37491/UNZ.101.2
УДК 346.546

Валерій ПОЛЮХОВИЧ¹

ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ НА ЦИФРОВИХ РИНКАХ В УКРАЇНІ

Розглянуто зміст, види та особливості визначення меж цифрових ринків в Україні. Надано авторське визначення цифрових ринків — це електронні платформи, які функціонують на основі цифрових технологій у мережі «Інтернет», є джерелами інформації та дозволяють на її основі здійснювати електронні трансакції, що служать підставою для переміщення, обміну, купівлі-продажу товарів, робіт, послуг. Досліджено види цифрових ринків. Визначено, що виділяти окремі види цифрових ринків можливо залежно від змісту їхньої спеціалізації та видів трансакцій учасників, видів послуг, які отримують споживачі. Окрема увага приділена визначенню меж цифрових ринків. Визначено технологічні, регулятивні, товарні та мережеві ефекти, що впливають на встановлення меж цифрових ринків. Визначено, що аналіз конкурентного середовища на цифрових ринках включає вивчення бар'єрів для входу на ринок, ознак олігополії та монополії. Проведено відповідне дослідження практики захисту економічної конкуренції, що здійснюється Європейською комісією та Антимонопольним комітетом України. Обґрунтовано пропозицію щодо розвитку правового захисту економічної конкуренції на цифрових ринках в Україні. Запропоновано розвиток та удосконалення законодавчої бази шляхом її адаптації до міжнародних стандартів ЄС та ОЕСР, які розробляють спеціальні правила для регулювання цифрових ринків. Сформовано пропозицію створення в ме-

¹ доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу правової взаємодії бізнесу і держави, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України (м. Київ), frxu107@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6406-7613>.

жах конкурентного відомства спеціального підрозділу з дослідження цифрових ринків та проведення розслідувань порушень антимонопольного законодавства на цифрових ринках і визначено напрями його діяльності. Відзначено необхідність розвитку інструментів економічного аналізу для оцінки ринкової влади цифрових компаній та виявлення антиконкурентних практик у співпраці з науковими установами та з використанням досвіду міжнародних організацій та провідних країн ОЕСР щодо регулювання у цифровій сфері.

Ключові слова: цифрові ринки, захист економічної конкуренції, бар'єри для входу на ринок, олігополія, монополія.

Постановка проблеми. Економічна конкуренція є однією з основ ринкової економіки, оскільки сприяє підвищенню ефективності ринкових механізмів, стимулює інновації та покращує якість продукції та послуг для споживачів. Цифрові ринки, засновані на використанні сучасних технологій, створюють нові виклики для регулювання економічної конкуренції. В Україні з розвитком цифрової економіки виникла необхідність адаптації правового регулювання до нових умов, пов'язаних з діяльністю цифрових платформ, онлайн-сервісів, технологічних гігантів. До особливостей цифрових ринків належать швидкі темпи змін, мережеві ефекти, значний вплив технологічних монополій та специфічні ринкові структури, які вимагають нових підходів для захисту конкуренції. Актуальність дослідження захисту економічної конкуренції на цифрових ринках в Україні зумовлена стрімким розвитком цифрових технологій та зростанням ролі цифрових ринків в економіці країни. Цифрові платформи все більше впливають на різні сфери економічного життя, включаючи комерцію, фінансові послуги, логістику та медіа. Водночас існує ризик монополізації окремих сегментів цифрових ринків через домінування великих компаній та ускладнений доступ для малого та середнього бізнесу. Важливо розробити дієві правові механізми запобігання зловживанню ринковою владою, створення рівних умов для всіх учасників ринку та забезпечення прозорості конкурентного середовища.

Аналіз попередніх досліджень. Сучасною науковою проблематикою є виявлення напрямів та заходів для розвитку правового захисту економічної конкуренції на цифрових ринках в Україні. Тому до цього питання звертаються як правники, так і економісти. Зокрема, А. Є Никифоров та Н. В. Погуда зазначають, що у світі та на цифрових ринках України сформувалися об'єктивні умови для корекції механізмів реалізації антимонопольної політики, визначеної в Концепції державної політики розвитку та захисту економічної конкуренції в Україні [1, с. 39]. Водночас у їхній роботі не визначено правові аспекти у сфері економічної конкуренції на цифрових ринках. Т. І. Швидка у монографії щодо економічної конкуренції означила проблематику щодо сучасного стану конкурентного законодавства України та зарубіжних країн [2]. Але в роботі не виокремлено напрям

щодо цифрових ринків та економічної конкуренції. Значний внесок у розвиток науково-правових досліджень цифрової економіки внесла О. М. Вінник, яка дослідила окремі проблеми антимонопольно-правового регулювання в умовах цифрової економіки [3, с. 235–249]. Б. В. Деревянко звертався до дослідження окремого сегменту цифрового ринку у вигляді криптовалют [4]. Р. Фунта зазначає, що цифровізація посилила конкуренцію та знизила витрати, але водночас викликала занепокоєння щодо монополізації ринків великими платформами, що потребує посиленого захисту від зловживань монопольним становищем [5, с. 181]. Спроби дослідження стану конкуренції на цифрових ринках України здійснюють і молоді вчені. Вартим уваги є проведене П. О. Бітюк дослідження правових проблем забезпечення економічної конкуренції в умовах цифрової економіки та електронного бізнесу, основних характеристик цифрових ринків, що впливають на забезпечення конкуренції у цьому сегменті [6]. Незважаючи на вагомий внесок дослідників у опанування цього напрямку в окремих публікаціях, питання особливостей захисту економічної конкуренції на цифрових ринках потребує більш глибокого вивчення.

Мета статті полягає у визначенні особливостей захисту економічної конкуренції на цифрових ринках в Україні та розробці пропозицій щодо вдосконалення законодавства у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Перш за все необхідно визначитись зі сферою правового регулювання. Враховуючи комплексність правової природи захисту економічної конкуренції на цифрових ринках, слід зауважити, що його правове регулювання складається із норм антимонопольного та цифрового законодавства. Так, Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» були визначені організаційні, правові та фінансові засади функціонування правового режиму Дія Сіті, що запроваджується з метою стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні шляхом створення сприятливих умов для ведення інноваційного бізнесу, розбудови цифрової інфраструктури [7]. Завдяки цьому на цифровому ринку відбулись зміни у суб'єктному складі.

У Законі України «Про електронні комунікації» були встановлені правила щодо погодження певних дій цифрових відносин з Антимонопольним комітетом України, зокрема проведення переговорів оператора з іншими операторами щодо укладення договорів про взаємодію з розгортання фізичної інфраструктури не є предметом обов'язкового погодження Антимонопольним комітетом України (ч. 1 ст. 29 Закону), а ось показники накопичення смуг радіочастот (залежно від діапазону радіочастот), досягнення яких може передбачати застосування обмежень, визначаються регуляторним органом за погодженням з Антимонопольним комітетом України з урахуванням законодавства про захист економічної конкуренції та критеріїв значного ринкового впливу відповідно (ч. 2 ст. 57 Закону) [8].

Також Закон України «Про цифровий контент та цифрові послуги» містить положення, які сприяють дотриманню правил добросовісної конкуренції [9]. Основні моменти включають прозорість інформації, згідно з

якою постачальники цифрового контенту зобов'язані надавати чітку та достовірну інформацію про свої послуги, що допомагає споживачам робити усвідомлений вибір (ст.ст. 5, 6 Закону), захист прав споживачів передбачає механізми захисту прав споживачів, що сприяє конкурентоспроможності на ринку, адже компанії змушені покращувати якість своїх послуг (ст.ст. 19, 20 Закону), механізми запобігання недобросовісній конкуренції містить норми, які забороняють практики, що можуть вважатися недобросовісною конкуренцією, такі як: введення в оману споживачів або порушення прав інтелектуальної власності. Загалом, Закон спрямований на створення сприятливого середовища для розвитку цифрової економіки та підтримки конкурентоспроможності, що відповідає сучасним європейським стандартам.

Окремо варто відзначити Закон України «Про віртуальні активи», який станом на сьогодні не набув чинності [10]. Закон України «Про віртуальні активи» також містить положення, що стосуються захисту економічної конкуренції. Державне регулювання у сфері обороту віртуальних активів здійснюють Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку та Національний банк України. Саме вони створюють умови, які забезпечують чесну конкуренцію на ринку та повинні запобігати антиконкурентним практикам. Вони здійснюють захист прав учасників ринку віртуальних активів шляхом здійснення заходів щодо запобігання та припинення порушень законодавства про віртуальні активи, застосування санкцій за порушення законодавства в межах своїх повноважень (ст. 16 Закону). Ці правила сприяють прозорості і запобіганню недобросовісній конкуренції, попередження вчинення дій, які можуть обмежувати конкуренцію, такі як: маніпуляції з цінами або створення монопольних умов на ринку віртуальних активів.

Чинне законодавство України безпосередньо не містить визначення цифрових ринків. У Законі України «Про захист економічної конкуренції» [11] є лише визначення ринку товару (товарного ринку) як сфери обороту товару (взаємозамінних товарів), на який протягом певного часу і в межах певної території є попит і пропозиція. Виходячи з цього визначення, можна вичленити основні складові, що описують ринок. Це сфера обороту товару, сам товар, наявні часові та територіальні рамки, а також попит і пропозиція.

Основною ознакою цифрових ринків є, безумовно, сфера їхнього існування — це електронні платформи, що функціонують на основі цифрових технологій. Можна вести мову про нематеріальний характер електронних платформ, адже вони існують у віртуальному просторі і не мають безпосередньої матеріальної форми.

Якщо вести мову про товар, то і сам товар безпосередньо не обертається на цифровому ринку, але інформація, яка відображається на цифрових платформах та відповідні електронні трансакції служать підставою для переміщення, обміну, продажу товарів, тобто можна сказати, що безпосередньо на платформі має місце обмін/оборот інформації про товар. І в принципі ми можемо в підсумку стверджувати, що єдиним безпосереднім товаром на цифрових ринках є лише інформація.

Необхідним для вивчення є питання про часові та територіальні рамки на цифрових ринках. Можна сказати, що в часові рамки на цифрових ринках загалом не визначені, тобто ринки часто функціонують безперервно і лише адміністратори платформ, сайтів можуть обмежувати активність певними часовими проміжками, перервами в роботі. Таким чином, можна зазначити, що загалом часові обмеження відсутні, що не виключає можливості існування локальних часових рамок.

Щодо територіальних меж цифрових ринків можна зазначити, що вони мають певні особливості залежно від операцій, які на них відбуваються. Вартим уваги дослідженням у цій сфері є робота вченого-економіста Л. А. Азьмука, який дослідив особливості ідентифікації меж цифрових ринків [12]. Первинний візуальний доступ можливий загалом на всі існуючі платформи, незалежно від їхнього географічного розташування, тому це основна умова для можливості отримання первинної інформації. Наступні кроки з доступу безпосередньо до контенту платформи, сайту, що передбачають не лише ознайомлення з інформацією, але і можливість спілкування, обміну інформацією, здійснення трансакцій, можуть обмежуватись територіальними рамками. У цьому можна пересвідчитись, коли ми натрапляємо на контент, де вказано, що він недоступний на території, де ми перебуваємо. Також на держаному рівні часто здійснюються заходи з блокування контенту іноземних держав. Так, зараз в Україні блокуються сайти країни-агресора — Російської Федерації. Таким чином, до цифрових ринків може бути обмежений доступ за територіальною ознакою; підвидом такого обмеження можна визначити обмеження за політичними ознаками.

Також необхідно зазначити, що доступ до цифрових ринків можливий за умови дотримання конкретним споживачем правил та умов безпосередньої платформи, сайту. Це є дотримання правил його використання, внесення плати, наявність у споживача певного правового статусу тощо.

Відповідно участь на цифровому ринку можлива за наявності територіального, часового доступу та виконання умов власника/адміністратора платформи сайту.

Цифрові ринки — це електронні платформи, які функціонують на основі цифрових технологій в мережі «Інтернет», є джерелами інформації та дозволяють на її основі здійснювати електронні трансакції, що служать підставою для переміщення, обміну, купівлі-продажу товарів, робіт, послуг. Вони поєднують продавців і покупців у віртуальному середовищі та включають широке коло економічних взаємодій — від електронної комерції і фінансових операцій до різноманітних онлайн-сервісів. Цифрові ринки мають такі характерні риси, як глобальний доступ, висока швидкість обміну інформацією, низькі транзакційні витрати, а також наявність великих обсягів даних, які впливають на ринкову конкуренцію, вибір споживачів та формують пропозицію.

Розглянемо наявні *види цифрових ринків*. Необхідно відзначити, що станом на сьогодні будь-який товар чи послуга можуть бути предметом електронної трансакції, тобто обертатися на цифровому ринку, при цьому звичайно безпосередньо на цьому ринку має місце обмін інформацією, що, у

свою чергу, має своїм наслідком наступне фізичне переміщення товару, надання послуги.

Перш за все, виділимо цифрові ринки біржової торгівлі. Тобто традиційна біржова торгівля товарними та фондовими активами здійснюється за допомогою електронних транзакцій і відповідно є видом цифрового ринку, що характеризується спеціальними процедурами доступу на такий ринок. Прикладами є такі наявні всесвітні та локальні фондові та товарні біржі, як: NYSE, NASDAQ, Токійська фондова біржа тощо.

Як окремий вид електронної біржової торгівлі можна виділити електронні платформи для обміну цифровими активами. Ці ринки включають біржі для торгівлі криптовалютами, NFT (невзаємозамінні токени) та іншими цифровими активами, що функціонують на основі блокчейн-технологій. Ці ринки забезпечують обіг цифрових активів, наприклад, криптовалютні платформи або NFT-маркетплейси (OpenSea, Rarible).

Похідними від біржових, але зі спрощеною системою доступу є ринки електронної комерції. Ці ринки охоплюють торгівлю товарами та послугами через мережу «Інтернет». Прикладами є такі глобальні маркетплейси, як: Amazon, eBay, українська Rozetka. На таких платформах відбувається купівля-продаж широкого спектру продуктів — від електроніки до одягу.

Поряд з продажем товарів сформувались цифрові платформи для надання послуг. Ці ринки також мають спрощений доступ і включають сервіси, де користувачі можуть замовляти або надавати різні послуги онлайн, транспортні послуги (Uber, Bolt), продаж квитків (Travelocity), бронювання житла (Booking, Airbnb) або фріланс-платформи (Upwork, Freelancer).

Як окремий вид цифрових ринків можна виділити фінансові цифрові ринки, що існують у вигляді електронних платформ, які надають фінансові послуги, зокрема: онлайн-банкінг, платіжні сервіси (PayPal, Monobank).

Як окремий сегмент цифрових ринків можна розглядати ринки цифрового контенту. До цієї категорії належать платформи для обміну інформацією, медіа або цифровим контентом, такими як: Netflix, Spotify, YouTube, — де користувачі отримують доступ до відео, музики, книг як на платній основі, так і безоплатно.

До цифрових ринків також можна віднести маркетплейси для обміну знаннями та освіти. Ці ринки включають платформи для онлайн-навчання та обміну знаннями, такі як: Coursera, Udemy, — де користувачі отримують доступ до освітніх курсів та навчальних матеріалів.

Не є безпосередньо цифровими ринками соціальні мережі (Facebook, Instagram, Twitter), хоча можуть містити окремі ринкові елементи, як-то: надання реклами, обміну інформацією та комунікацією між користувачами, — що мають можливим наслідком транзакції товарів та послуг.

Цифрові ринки швидко розвиваються, створюючи нові моделі ведення бізнесу та економічної діяльності, що вимагає належного правового регулювання та захисту конкуренції.

У зв'язку з цим, одним із базових елементів є визначення меж цифрових ринків, що є достатньо складним процесом, зважаючи на глобальний

характер мережі «Інтернет». *Межі цифрових ринків* визначаються через кілька ключових аспектів, які дозволяють чітко окреслити, які саме платформи та послуги потрапляють під визначення цифрових ринків. Наведемо основні чинники, які безпосередньо впливають на визначення меж цифрових ринків.

Перш за все це технологічна основа, що дозволяє віднести конкретний ринок до цифрових. Цифрові ринки функціонують на основі цифрових технологій, включаючи інтернет, мобільні додатки, платформи для обробки великих даних та обміну інформацією, технології блокчейн тощо. Технологічні платформи, які забезпечують обмін інформацією та здійснення транзакцій, визначаються як частина цифрових ринків.

На другому місці — регуляторні аспекти: законодавчі та нормативні засоби також визначають межі цифрових ринків. Різні країни застосовують різні підходи до регулювання цифрових ринків, що може включати вимоги щодо захисту даних, конкуренції, податкового обліку та інші регуляторні норми. Доступ до цифрового ринку може обмежуватись національним провайдером.

Також критерієм, що має значення для визначення меж ринку, є види товарів або послуг: цифрові ринки охоплюють обмін інформацією щодо товарів та послуг взагалі, безпосередню торгівлю цифровими товарами та послугами, які реалізуються або споживаються через електронні канали. Відповідно на цифрових ринках має місце сегментація ринку: цифрові ринки часто поділяються на підсегменти, такі як: ринки товарів і послуг, цифрового контенту, реклами, фінансових технологій та інші. Визначення меж цих сегментів також має суттєве значення для захисту економічної конкуренції.

Цифрові ринки часто характеризуються мережевими ефектами, де цінність платформи зростає з кількістю користувачів. Ці ефекти можуть впливати на межі ринку, оскільки платформи з великою базою користувачів можуть встановлювати умови для нових учасників ринку. Пов'язані з мережевими ефектами і географічні межі: цифрові ринки можуть мати різний географічний масштаб, від локальних до глобальних залежно від контенту, продукту, що спрямований на певні регіони. Хоча деякі платформи можуть бути орієнтовані на конкретні країни чи регіони, інші мають міжнародний характер і працюють у кількох юрисдикціях одночасно.

Також можливо вести мову про соціальні межі, адже споживачем цифрового контенту є певні соціальні групи людей. Відповідно інформація, що спрямована на певні соціальні групи, може бути скорегована або обмежена з урахуванням як потреб людини, так законодавчих критеріїв.

З позиції безпосередньо економічної конкуренції, можливо вести мову та заміщення одних товарів іншими. Оцінка меж цифрових ринків також включає вивчення того, які продукти та послуги можуть замінювати один одного. Наприклад, ринок електронної комерції може охоплювати як онлайн-магазини, так і платформи для продажу цифрових товарів, якщо ці платформи конкурують або мають спільні функції.

Цифрові ринки мають високу динаміку, достатньо швидко змінюються, що також ускладнює визначення їхніх меж.

Загалом, визначення меж цифрових ринків вимагає комплексного підходу, який враховує технологічні, економічні, регуляторні та конкурентні аспекти для точного окреслення сфери їх функціонування та впливу. Необхідним є вироблення по кожному із зазначених чинників критеріїв оцінки його впливу на конкурентне середовище для з'ясування можливих порушень конкурентного законодавства.

Аналіз конкурентного середовища на цифрових ринках включає вивчення *бар'єрів для входу на ринок, ознак олігополії та монополії* [13, с. 21–29]. Це допомагає зрозуміти, як цифрові платформи та послуги функціонують у країні та які виклики і можливості існують для нових і вже працюючих компаній.

Щодо видів бар'єрів вступу на ринок, то об'єктивно, перш за все, необхідно виділити технологічні бар'єри. Розробка та підтримка цифрових платформ вимагає значних інвестицій у технологічну інфраструктуру, що може бути непосильним для нових гравців. Наприклад, створення платформи електронної комерції або сервісу потокового відео потребує дорогих серверів, розробки програмного забезпечення та безпеки даних. Це потребує високих витрат на розробку програмного забезпечення: створення нових додатків або платформ потребує значних витрат на розробку та підтримку технологій.

Другим видом перепон для входу на ринок є регуляторні, нормативні бар'єри у вигляді ліцензування та сертифікації. Деякі цифрові платформи, особливо у фінансових технологіях, можуть вимагати ліцензій або сертифікацій, що ускладнює вступ нових гравців на ринок. До нормативних бар'єрів можна віднести і вимоги до захисту даних: законодавство про захист персональних даних (наприклад, GDPR) може встановлювати вимоги для нових учасників ринку щодо захисту та обробки даних.

Третім видом є бар'єри економічного характеру та відповідно економії від масштабу. Великі платформи можуть користуватися перевагами економії від масштабу, що дозволяє їм знижувати витрати та пропонувати низькі ціни, що ускладнює вхід нових учасників на ринок. Також наявність відомого бренду та відповідно високої довіри споживачів у великих гравців може надавати перевагу, що ускладнює конкурентам привернення клієнтів.

Цифрові ринки часто мають ознаки олігополії, що характеризується обмеженою кількістю великих гравців. Олігополія характеризується наявністю кількох великих компаній, які домінують на ринку. Наприклад, впродовж останнього десятиліття такі цифрові платформи, як: Google, Amazon, Facebook та Apple (GAFA) — перетворились на цифрових гігантів [14]. Вони генерують суттєву частину світового інтернет-трафіку, їхніми сервісами користуються мільярди людей, а сукупна капіталізація перевищує ВВП більшості країн у світі. Також, для прикладу, в ринку онлайн-торгівлі в Україні домінують кілька великих гравців, таких як: Rozetka та Comfy, — які контролюють значну частину ринку. При олігополії має значення взаємодія між гравцями. Олігополісти можуть взаємодіяти через встановлення цін або координацію інших бізнес-практик. Це може виявлятися у встановленні подібних цін або умов для споживачів, що обмежує конкуренцію.

За наявності олігополії на цифровому ринку мають значення мережеві ефекти, що зумовлені великою кількістю користувачів. У ринках із сильними мережевими ефектами, такі як: соціальні мережі або платформи для онлайн-оплат, — кілька великих гравців можуть домінувати завдяки великій базі користувачів, що створює труднощі для нових учасників. Бар'єри для нових учасників за наявності олігополії виявляються в тому, що олігополісти часто використовують програми лояльності, великі рекламні бюджети та інші стратегії для утримання клієнтів, що може ускладнювати вхід нових гравців на ринок.

Більш жорстким є становище на ринку за наявності ознак монополії, що виявляється у випадку, коли одна компанія контролює значну частину ринку і може впливати на ціни, доступність продуктів чи послуг, — це може бути ознакою монополії. Наприклад, компанія Google займає домінуючу позицію на багатьох сегментах цифрових ринків, яка дозволяє їй впливати на ринкові ціни. Серед способів зловживання ринковою владою можна виділити використання таких монополістичних практик, як: диктування умов контрактів або обмеження доступу конкурентів до важливих ресурсів. Також наявність монопольних утворень створює високі бар'єри для входу на ринок. Наприклад, компанії, які мають монопольний контроль над інфраструктурою, такою як провайдери послуг інтернет-зв'язку.

Вищенаведені критерії за їхньої детальної розробки дозволяють проводити аналіз конкурентного середовища на цифрових ринках, щоб зрозуміти механізми, що впливають на ефективність ринків, сприяють розробці заходів для забезпечення справедливої конкуренції та розвитку інновацій.

Щодо можливих *видів порушень законодавства про захист економічної конкуренції на цифрових ринках* треба зазначити, що поряд з класичною тріадою у вигляді зловживання монопольним (домінуючим) становищем, антиконкурентних узгоджених дій та недобросовісної конкуренції на цифрових ринках має поширення правопорушення, безпосередньо пов'язане із специфікою цих ринків у вигляді зловживаннями даними, інформацією.

Зловживання домінуючим становищем на цифрових ринках може виявлятися в ціновій політиці. Проте якщо на звичайному ринку монополісти часто встановлюють необґрунтовано високі ціни, то в кіберпросторі монополісти можуть встановлювати і демпінгові ціни, тим самим встановлюючи бар'єри для входження на ринок менш потужних компаній. Виявом монопольних практик є встановлення дискримінаційних умов шляхом надання різних умов різним покупцям, що ставить їх у нерівне становище. Теж саме можна сказати і про безпідставну відмову в укладенні договорів з конкурентами або постачальниками. Також встановлення монопольно високих тарифів на послуги хмарних технологій або електронної комерції може призвести до усунення менших компаній з ринку. Прикладом встановлення монополістом бар'єрів для нових гравців може бути обмеження доступу до цифрових платформ для малих підприємств або фрілансерів через надмірні комісії чи вимоги до використання платіжних сервісів. Антиконкурентною практикою з боку монополіста є примусове нав'язування до-

даткових послуг шляхом примушування користувачів до придбання додаткових послуг або товарів разом із основною пропозицією. Прикладом є нав'язування маркетплейсами платних сервісів рекламного просування, без яких продавці не можуть отримати можливість торгувати на платформі.

Антимонопольний комітет України постійно проводить дослідження цифрових ринків в Україні на предмет визначення стану економічної конкуренції та розпочинає розслідування у випадку виявлення ознак правопорушення. Так, при проведенні розслідування щодо Uber та Bolt АМКУ розглядав питання, чи не встановлюють ці компанії антиконкурентні ціни на ринку перевезень в Україні, використовуючи свій домінуючий статус на цифрових платформах. При дослідженні ринку онлайн-реклами АМКУ перевіряв ринок цифрової реклами в Україні, зокрема Google і Facebook, щоб переконатися, що ці компанії не порушують конкурентного законодавства через монопольне становище на ринку реклами. Але реально значних справ щодо розслідування порушень на цифрових ринках у практиці Антимонопольного комітету України, які закінчилися б постановою рішення про накладення штрафів, поки немає. Не можна таким вважати накладення в 2021 році на компанію Google штрафу в розмірі 1 000 000 грн за несвоєчасне подання інформації [15], адже несвоєчасне подання або неподання інформації на запит Антимонопольного комітету України є скоріше «супутнім» порушенням законодавства про захист економічної конкуренції, а не порушенням безпосередньо правил конкуренції на ринку.

Проте в практиці Єврокомісії є достатньо великий досвід притягнення до відповідальності цифрових гігантів. Наприклад, справа ЄК проти Google, розпочата у 2016 році. Тоді Європейська комісія висунула підозру компанії, що вона нав'язує користувачам встановлення своєї пошукової системи Google Search на мобільних пристроях, що працюють на операційній системі Android (яка також належить Google). Комісія вважала, що Google зловживає своїм домінуючим становищем на ринку мобільних пристроїв та општрафувала компанію на 4,34 млрд євро. У компанії ж наполягали, що їхня домінуюча позиція на ринку не завдавала шкоди конкурентам і користувачам, а встановлення пошукової системи на мобільних пристроях не було нав'язуванням [16].

Антиконкурентні узгоджені дії, як правило, виявляються в картельних угодах, що передбачають фіксування цін, поділу ринків або обмеження виробництва. Можливі і вертикальні обмеження шляхом укладення угод між суб'єктами різних рівнів товарного ланцюга (наприклад, виробником і роздрібним продавцем), які обмежують конкуренцію. Можливим порушенням також може бути узгодження тарифів між постачальниками послуг онлайн-реклами або доставки товарів через електронні платформи. Проте на практиці на цифрових ринках такий вид порушень економічної конкуренції не надто поширений у зв'язку з достатньо прозорими межами цих ринків.

На цифрових ринках також мають місце вияви недобросовісної конкуренції, яка може виявлятися в поширенні недостовірної інформації про товари, послуги або ділову репутацію конкурентів, у незаконному використанні товарних знаків, дизайнів або інших об'єктів промислової власності

конкурентів, а також у розголошенні або використанні комерційної таємниці конкурента без його згоди.

Прикладом недобросовісної конкуренції на цифрових ринках може слугувати справа з практики Європейської комісії. У 2017 році Google був оштрафований на 2,4 млрд євро за недобросовісну практику щодо просування своєї платформи для порівняння цін у магазинах. У тому ж році Європейська комісія оштрафувала Facebook на 110 млн євро за надання невірної інформації в рамках розслідування, що велося відповідно до Регламенту ЄС про злиття у зв'язку з придбанням Facebook компанії WhatsApp [16].

Специфічним для цифрових ринків є такий вид порушення, як зловживання інформацією, даними. Він може виявлятися у дискримінаційному доступі до даних — наданні переважного доступу до даних певним компаніям або обмеження доступу конкурентів. Також виявом антиконкурентної практики є використання даних для дискримінації, що може виявлятися у використанні даних про споживачів для встановлення різних цін або умов для різних категорій споживачів. Також може мати місце збір персональних даних користувачів без згоди користувачів або з порушенням законодавства про захист персональних даних.

Особливостями порушень на цифрових ринках є швидкість поширення, складність виявлення, транснаціональний характер. Так, порушення на цифрових ринках можуть поширюватися дуже швидко завдяки глобальному характеру інтернету. Деякі порушення можуть бути складними для виявлення через технічні особливості цифрових платформ. Багато порушень мають транснаціональний характер, що ускладнює їхнє розслідування та притягнення винних до відповідальності.

Для ефективного протидії таким порушенням необхідна координація дій конкурентних органів, регуляторів у сфері цифрових технологій та інших учасників цифрового ринку.

Висновки. У зв'язку з вищенаведеним, доцільно як висновки проведеного дослідження визначити перелік необхідних напрямів та заходів для розвитку правового захисту економічної конкуренції на цифрових ринках в Україні.

Перш за все, необхідним є розвиток та удосконалення законодавчої бази. Її потрібно здійснювати шляхом адаптації до міжнародних стандартів ЄС та ОЕСР, які розробляють спеціальні правила для регулювання цифрових ринків. Розвиток законодавства стосується як розширення понятійного апарату, що відображає особливості цифрових ринків, так і розробки АМКУ підзаконних, відомчих актів стосовно проведення досліджень у вигляді методики дослідження цифрових ринків, особливостей розслідування справ про порушення конкурентного законодавства. Також доцільним є посилення захисту персональних даних та встановлення чітких правил щодо збору, використання та обміну даними на цифрових ринках України, контролю за дотриманням цих норм.

Звичайно, необхідним є підвищення кваліфікації кадрів конкурентного відомства та створення спеціального підрозділу з дослідження цифрових ринків та проведення розслідувань порушень антимонопольного законодавства на цифрових ринках. Такий підрозділ повинен здійснювати відстеження діяльності технологічних гігантів та інших учасників цифрових ринків, оцінку використання великих даних (Big Data) технологічними компаніями для захоплення або обмеження ринку, контроль алгоритмів і штучного інтелекту на предмет антиконкурентних практик, таких як: дискримінація або маніпуляція ринковою інформацією, проведення спеціалізованих антимонопольних розслідувань у сфері цифрових технологій тощо.

Паралельно повинен відбуватися розвиток інструментів економічного аналізу для оцінки ринкової влади цифрових компаній та виявлення антиконкурентних практик. Цей процес повинен відбуватися у співпраці з науковими установами для розробки нових інструментів та методологій аналізу цифрових ринків. Водночас корисним є використання досвіду міжнародних організацій та обмін досвідом з іншими країнами щодо регулювання у цифровій сфері, участь у розробці міжнародних стандартів регулювання цифрових ринків.

Реалізація цих напрямків дозволить створити ефективну систему захисту економічної конкуренції на цифрових ринках в Україні, що сприятиме розвитку економіки та підвищенню якості надаваних послуг.

Отже, захист економічної конкуренції на цифрових ринках в Україні має важливе значення для забезпечення сталого розвитку національної економіки та інтеграції у світові ринкові процеси. Швидкий розвиток цифрових технологій створює як нові можливості для бізнесу, так і виклики, пов'язані з потенційною монополізацією певних ринків великими технологічними компаніями. Для ефективного захисту конкуренції в Україні необхідно адаптувати правове регулювання до специфіки цифрових ринків. Серед важливих аспектів — створення прозорих умов для всіх учасників ринку, запобігання монополізації через мережеві ефекти та встановлення чітких правил для цифрових платформ, які стають ключовими гравцями в багатьох секторах економіки. Міжнародний досвід, зокрема регулювання конкурентного права в ЄС, є орієнтиром для України у формуванні сучасної політики у сфері захисту економічної конкуренції.

Розвиток правових механізмів захисту конкуренції на цифрових ринках є важливим кроком для забезпечення стабільності, інновацій та відкритості української економіки в умовах глобальної цифровізації.

Список використаних джерел

1. Никифоров А. Є., Погуда Н. В. Державна політика сприяння конкуренції на цифрових ринках. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. Вип. 37. С. 36–40. URL: <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2023.37.6>.
2. Швидка Т. І. Економічна конкуренція: сучасний стан законодавчого забезпечення та перспективи його модернізації. Харків : Право, 2020. 376 с. *Фінансово-правовий коледж*. URL: <https://t.ly/ymrF6>.
3. Вінник О. М. Право цифрової економіки. Київ : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2021.

- 350 с. *Repository of Academic Texts of Academician F. H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of National Academy of Law Sciences of Ukraine*. URL: <https://t.ly/osxVj>.
4. Деревянко Б. В. Щодо наближення законодавства про операції із криптовалютою України до законодавства окремих європейських держав. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти* : матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 23 листопада 2017 р.) : у 2-х ч. Полтава : Россав, 2017. Ч. 2. С. 59–63. *Repository of Academic Texts of Academician F. H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of National Academy of Law Sciences of Ukraine*. URL: <https://t.ly/XB0Tv>.
 5. Funta R. Economic and legal features of digital markets. *DANUBE: Law, Economics and Social Issues Review*. 2019. Vol. 10, Iss. 2. Pp. 173–183. <https://doi.org/10.2478/danb-2019-0009>.
 6. Бітюк П. О. Про конкуренцію в умовах цифрової економіки та електронного бізнесу. *Ius Privatum*. 2019. № 2. С. 17–26. URL: <https://t.ly/le6RF>.
 7. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні. Закон України від 15.07.2021 р. № 1667–ІХ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/E3Q15>.
 8. Про електронні комунікації. Закон України від 16.12.2020 р. № 1089–ІХ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/nYyaY>.
 9. Про цифровий контент та цифрові послуги. Закон України від 10.08.2023 р. № 3321–ІХ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://t.ly/o_DJ.
 10. Про віртуальні активи. Закон України від 17.02.2022 р. № 2074–ІХ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/NWKhe>.
 11. Про захист економічної конкуренції. Закон України від 11.01.2001 р. № 2210–ІІІ. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://t.ly/sZAhU>.
 12. Азьмук Л. А. Особливості ідентифікації меж цифрових ринків. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.12.93>.
 13. Тот Т. Антимонопольное право Европейского Союза. Будапешт : Complex, 2014. 798 с.
 14. АМКУ општрафував «Гугл» на 1 000 000 гривень (05.04.2021; 14:44). *Антимонопольний комітет України*. URL: <https://t.ly/aW0Vw>.
 15. Глущенко С. GAFA та нові підходи до цифрових ринків в світі і в Україні: від чиказького оптимізму до брюссельського прагматизму (30.10.2023). *Asters*. URL: <https://t.ly/UM6n->.
 16. Король Ю. Конкуренція на цифрових ринках. Досвід інституційного розвитку та бачення майбутнього (27.04.2023; 12:51). *Антимонопольний комітет України*. URL: <https://t.ly/jyt5j>.

Надійшла до редакції 08.10.2024
Рекомендовано до друку 05.11.2024

Valeriy POLYUKHOVYCH

(Academician F. G. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship NALS of Ukraine)

Protection Of Economic Competition On Digital Markets In Ukraine

The article examines the content, types, and features of defining the boundaries of digital markets in Ukraine. The author's definition of digital markets is provided — these are electronic platforms that function on the basis of digital technologies on the Internet, are sources of information, and allow to carry out electronic transactions based on it, which serve as a basis for moving, exchanging, buying and selling goods, works, and services. Types of digital markets have been studied. It was determined that it is possible to distinguish certain types of digital markets depending on the content of their specialization and types of transactions of participants and types of services that consumers receive. Particular attention is paid to defining the boundaries of digital markets. Technological, regulatory, product, and network effects affecting the establishment of digital market boundaries are identified. It was determined that the analysis of the competitive environment in digital markets includes the study of barriers to market entry and signs of oligopoly and monopoly. A corresponding study of the practice of protection of economic competition carried out by the European Commission and the Antimonopoly Committee of Ukraine was conducted. Proposals for developing legal protection of economic competition on digital markets in Ukraine have been formulated. In particular, it is proposed that the legal framework be developed and improved by adapting it to the international standards of the EU and OECD, which develop special rules for regulating digital markets. A proposal to create a special division within the competition department to investigate digital markets and conduct investigations into violations of antimonopoly legislation on digital markets has been formulated, and the directions of its activities have been determined. The need to develop economic analysis tools for assessing the market power of digital companies and identifying anti-competitive practices in cooperation with scientific institutions and using the experience of international organizations and leading OECD countries regarding regulation in the digital sphere was noted.

Keywords: *digital markets, protection of economic competition, barriers to market entry, oligopoly, monopoly.*